

Den oskuldsfulla stabiliseringspolitiken

Stabiliseringspolitiken är ekonomernas verkliga tummelplats. Ingen annanstans får ekonomernas råd en sådan ögonblicklig och allmän uppmärksamhet, på inget annat område anses det så självklart att en aktiv politik bör föras utifrån ekonomernas rekommendationer. Den sk keynesianska revolutionen på 30-talet innebar en radikalt förändrad syn på statens roll i den ekonomiska politiken. Detta synsätt har sedan kommit att bli mer eller mindre dominerande i hela västvärlden och den keynesianskt inspirerade stabiliseringspolitiken har av det stora flertalet betraktats som en självklar och värdefull del av den ekonomiska politiken.

Utgångspunkten för den keynesianska filosofin är att marknadsekonomin dras med vissa grundläggande instabilitetsproblem. Samhällsekonomin utsetts ständigt för störningar av olika slag och utan systematisk styrning via den ekonomiska politiken finns det risk för att dessa störningar fortplantas och utsätter ekonomin för svåra påfrestningar. Eftersom störningarna främst drabbar efterfrågesidan är också stabiliseringspolitiken inriktad på att genom olika åtgärder styra den totala efterfrågan mot ett jämnare utvecklingsförlopp. I synnerhet har finanspolitiska åtgärder blivit populära eftersom de påverkar efterfrågan mera direkt, t ex genom ökade offentliga utgifter.

Den keynesianska stabiliseringspolitiken var under 50- och 60-talen ytterst framgångsrik i de flesta länder. Konjunkturutvecklingen reducerades till mindre variationer kring en stabil tillväxttrend.

I och för sig har det hela tiden funnits ekonomer och andra som uttryckt skepsis mot den keynesianska stabiliseringspolitiken, men det är först under 70-talet som kritiken mot det keynesianska synsättet blivit mera utbredd. De allvarliga stabiliseringspolitiska misslyckandena under det senaste decenniet har fått ekonomer och politiker att börja tänka om.

Ett problem för stabiliseringspolitiken som redan tidigt uppmärksammades gäller tidsanpassningen. Det är naturligtvis en mycket svår uppgift att verkligen se till att ekonomisk-politiska åtgärder sätts in i rätt ögonblick. Erfarenheterna visar att åtgärder många gånger sätts in för sent, så att t ex en expansiv åtgärd, som initierats under en lågkonjunktur, inte får effekt förrän konjunkturen vänt uppåt. Denna typ av varningar mot en övertro på stabiliseringspolitikens möjligheter till finkalibrering av ekonomin är viktig, men den behöver trots allt inte ses som någon grundläggande kritik mot den keynesianska synen på den ekonomiska politiken. Med tillräckliga kunskaper och tillräckligt sofistikerade ekonometriska modeller borde denna typ av problem kunna bemästras.

På senare tid har kritik av mera grundläggande karaktär riktats mot den keynesianska stabiliseringspolitiken.

En viktig fråga gäller synen på staten och dess roll i stabiliseringspolitiken. Det keynesianska synsättet kan sägas förutsätta en statsmakt som höjdt över

alla partitaktiska och liknande hänsyn vidtar de åtgärder som på bästa möjliga sätt bidrar till att stabilisera ekonomin. Verkligheten är annorlunda. De ekonomier det är fråga om är politiska demokratier med ganska korta valperioder. Det finns starka incitament för det parti (de partier) som sitter vid makten att utnyttja den ekonomiska politiken och skapa en ekonomisk situation lagom till nästa val, som är så gynnsam som möjligt för återval. En sådan politik är knappast en effektiv stabiliseringspolitik och kan t o m själv bidra till instabilitet i ekonomin. Vi får s k politiska konjunkturcykler.

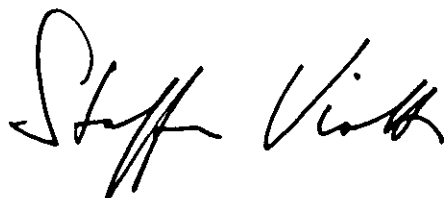
Denna typ av kritik riktar sig främst mot en alltför naiv och orealistisk uppfattning av de *politiska* möjligheterna att få en stabiliseringspolitik fri från kortsiktiga taktiska hänsyn. Det finns emellertid ekonomer som hävdar att inte heller de *ekonomiska* förutsättningarna för den keynesianska stabiliseringspolitiken finns. Som ovan påpekats bygger traditionell stabiliseringspolitik på antagandet att marknadsekonomin har inneboende instabilitetstendenser, som kan bemästras genom förnuftiga ingrepp från statens sida. Statsmakten antas m a o ha bättre förutsättningar att förutsäga och finna botemedel mot de störningar som ekonomin utsätts för över konjunkturen. Den viktigaste anledningen till detta skulle ligga i olikheter vad gäller förväntningsbildningen. I den keynesianska analysen är det felaktiga och inkonsistenta förväntningar i den privata sektorn, som är den främsta orsaken till att yttre störningar av olika slag tenderar att fortplanta sig och permanentas. Genom att statsmakten har en konsistent helhetsbild av ekonomin kan den gripa in och hejda ojämviktsprocesserna i den privata sektorn.

Den moderna kritiken mot detta synsätt riktar sig mot att beslutsfattarna i den privata sektorn antas bilda sina förväntningar på ett inkonsistent och irrationellt sätt. Man ifrågasätter om staten verkligen har det informationsövertag gentemot den privata sektorn, som den keynesianska analysen utgår ifrån. En grundsten för all ekonomisk analys är att det kan vara rimligt att anta att folk i allmänhet beter sig rationellt. De skaffar sig informationsunderlag så långt det är rimligt och utnyttjar det effektivt för sina beslut. Varför skulle då inte också folks förväntningar antas bildas på ett liknande, "rationellt" sätt? Denna fråga kan sägas vara utgångspunkten för den s k "rational expectations"-skolan, som kommit att få ett stort inflytande på det ekonomiska tänkandet under 70-talet, speciellt i USA. Det skulle föra alldeles för långt att här gå in på några detaljer; det räcker med att peka på två slutsatser, som har allvarliga konsekvenser för den keynesianska stabiliseringspolitiken. För det första, om förväntningarna antas bildas "rationellt" även av företag och hushåll tunnans grundmotivet för statliga stabiliseringsinsatser ut betydligt. Tvärtom kan statens åtgärder skapa förvirring och bidra till att konjunkturen förvärras på det sätt som vi redovisat i resonemangen om den politiska konjunkturcykeln.

För det andra måste en rationell förväntningsbildning från företagens och hushållens sida även inkludera prognoser om hur den ekonomiska politiken kommer att se ut. Till skillnad från den keynesianska analysen, där besluten i den privata sektorn antas fattas helt oberoende av hur politiken kan tänkas läggas upp, kommer nu företag och hushåll att anpassa sig efter sin kunskap om hur den ekonomiska politiken bedrivs. Genom att ändra sitt beteende kan de eventuellt undvika att påverkas av de åtgärder som myndigheterna vidtar.

Ett enkelt exempel kan vara belysande. Under slutet av 60-talet bedrev man i Sverige en synnerligen hård penningpolitik, som speciellt drabbade företagen. För att hålla nere investeringsefterfrågan pressades kreditmöjligheterna tillbaka mycket kraftigt. När kreditläget lättade under den påföljande konjunktur nedgången, ledde emellertid detta inte till en ökning av investeringarna av den omfattning man hade väntat sig. I stället byggde företagen upp sin likviditet för att gardera sig mot kraftiga kreditåtstramningar i framtiden. Genom att företagen anpassade sitt beteende efter sina erfarenheter tenderade en tidigare effektiv politik att bli verkningslös.

Kritiken mot den keynesianska stabiliseringspolitiken är viktig och måste tas på allvar. Men det innebär inte att slutsatsen måste bli att framtidens stabiliseringspolitik är en politik à la Milton Friedman, där styrningsambitionerna reducerats till ett minimum. Men en sak är klar: tillbaka till 50- och 60-talens oskuldsfulla tillit till stabiliseringspolitikens möjligheter kommer vi aldrig.

A handwritten signature in black ink, reading "Staff Vioth". The signature is written in a cursive, flowing style with a large initial "S".